

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	11
ÚVODNÍ STATI	13
Rozloučení	13
S troškou vyznání	14
Slovo na závěr	15
Dějiny Ústředního spolku mlynářů – dějinami českého mlynářství ..	16
Mlynářské vzpomínky	20
Povídání ze staré kroniky na Blatensku	22
Se zrnem do mlýna	24
Poddanský řád města Poličky	25
Karel Vondra – typ českého mlynáře	25
Vyprávění o říčce Trnávce a vodnicích	26
Pověst o Dolském mlýně	28
STŘEDNÍ ČECHY	29
OKOLÍ PRAHY	29
Mlýn Hubačov	29
Hrušovský mlýn	31
Mlýny na Vltavě u Davle	32
KUTNOHORSKO	33
Mlýn U Osla	33
Koňské mlýny	37
Mlýn Hopmile	38
Zbýšovský mlýn	42
Chvalovický mlýn	46
Mlýn u rybníka Dubí	47
Doudův mlýn	50
Fáberovský mlýn	51
Janský mlýn	51
BENEŠOVSKO	52
Dunický mlýn	52
Mlýny v Načeradci a okolí	54

Mlýn v Křížově	54
Klokočkův mlýn	55
Polívkův mlýn	56
Další mlýny u Načeradce	56
RAKOVNICKO	57
Přílepský mlýn	57
Slabecké mlýny	59
PŘÍBRAMSKO	60
O mlýnech na Kocábě	60
JIŽNÍ ČECHY	64
TÁBORSKO	65
Viktorův mlýn	65
Mlýn Na prádle	68
Mlýn Rytíř	72
Mlýn Rataje	78
Mlýn v Tučapech	80
Mlýn Machovský	82
Mlýn Božkovský	83
Mlýn Doležalovský	85
Mlýn Havlíčkovský	86
Knínický mlýn	87
PRACHATICKO	89
O mlýně Beata	89
Bavorovský mlýn	93
STRAKONICKO	94
Mlýn ve Slaníku	94
PÍSECKO	95
Písecké mlýny	95
Panský mlýn	98
Mlýn na Jistci	98
Topinkův mlýn	99
Herinkův mlýn	100
JINDŘICHOHRADECKO	101
Mlýn Nedbalův	101
Mlýny na Deštenském potoce	102
Chválkov	104
Mlýn v Červené Lhotě	105

Houskův mlýn	106
Zdechův mlýn	106
Mlýn v Rosičce	107
Voleský mlýn	108
Prostřední mlýn	111
Hořejší mlýn	112
BLATENSKO	112
Pilský mlýn	112
Mlýn Kabelík	114
Nový mlýn	115
Masákův mlýn	121
Mlýn pod městem	122
Mlýn v Poli	124
ČESKOKRUMLOVSKO	125
Mlýny na Křemžském (Brložském) potoce a jeho přítocích	125
Šimečkův mlýn	128
Červený mlýn	129
Mlýn v Hamru	130
Vackovský mlýn	130
Chlumský mlýn	132
Křemežský mlýn	133
Beranův mlýn a pila	134
Holubovský mlýn	135
Čížkův mlýn	136
Flukův mlýn	138
Fučíkova pila	138
Prodaná voda	139
DAČICKO	140
Suchý mlýn	140
Radkovický mlýn	144
Mlýn v Lomech	147
Cizkrajovský mlýn	149
Loucký mlýn	150
Mlýny na Dyji	152
PELHŘIMOVSKE	154
Pelhřimovské mlýny	154
Valkounův mlýn	155

Mlýny u Salačovy Lhoty	156
Jakalův mlýn	157
Hronský mlýn	159
Bezrucký mlýn	164
Cvikarovský mlýn	165
Mlýny v Kamenici nad Lipou	166
Mlýn Na Kalichu	167
Mlýny v Žirovnici	169
Mlýn Scháněľův	170
Mlejnek	171
Mlýn pod hrází	172
Prantlův mlýn	172
Mlýny v Častrově	174
Mlýny ve Ctiboři	175
Mlýn Na Trojaně	177
VÝCHODNÍ ČECHY	179
JIČÍNSKO	179
Mlýn Špiglák a mlýny na Leštině	179
KRÁLOVÉHRADECKO	180
Mlýn v Náhoně	180
Mlýn v Nepasicích	181
Mašovický mlýn	181
Mlýny ve Svinarech	183
Mlýn Podhůra	185
Mlýn v Mitrově	187
VYSOKOMÝTSKO	188
Dobříkovské mlýny	188
Mlýny ve Rzech	190
CHRUDECKO	191
Fládrův mlýn	191
HAVLÍČKOBRODSKO	192
Havlíčkobrodské mlýny	192
Dolní mlýn	194
Horní mlýn	195
Mlýn v Obolcích	198
Obecní mlýn	198
Mlýn na Břevnici	199

Mlýn Rochňovec	199
PODORLICKO	201
Dolní mlýn v Žamberku	201
Vodičkův mlýn v Žamberku	202
Horní mlýn v Žamberku	203
Horní mlýn ve Vamberku	205
Dolní mlýn ve Vamberku	206
Městský mlýn v Králíkách	206
Mlýn Neutzlerův v Králíkách	207
Jentschkův mlýn v Králíkách	207
Buschmühle v Králíkách	208
Mlýn v Rybné	208
Kunvaldské mlýny	210
Mlýn v Pekle nad Zdobnicí	211
NÁCHODSKO	213
Starý mlýn v Novém Městě nad Metují	213
Nový mlýn v Novém Městě nad Metují	214
Mlýn Peklo v Jestřebí	216
MORAVSKOTŘEBOVSKO	219
Mlýny v Jevíčku	219
VRCHLABSKO	222
Mlýn Špindlerův	222
ZÁPADNÍ ČECHY	224
PLZEŇSKO	224
Paškovský mlýn	224
Mlýn ve Štáhlavech	229
Mlýny na potoce Třemošná	230
Podmokelské mlýny	231
Toflův mlýn	234
Neužilův mlýn	234
Mlýn Nových	235
Dubský mlýn	236
Walterův mlýn	237
Mlýny v České Bříze	237
Žichlický mlýn	238
Mlýn Hlavatých	239
Mlýn ve Zvíkovci	240

PŘEŠTICKO	243
Příchovický mlýn	243
Mlýn v Červeném Poříčí	245
Mlýn v Dolní Lukavici	250
MARIÁNSKOLÁZEŇSKO	252
Hamrnický mlýn	252
Klášterní mlýn	253
Mrázovský mlýn	254
Stierův mlýn	255
Podhorní mlýn	256
Mlýn ve Slatině	258
KLATOVSKO	259
Tamachovský mlýn	259
Mlýny na Úhlavě	260
SEVERNÍ ČECHY	264
POOHŘÍ	264
Mlýn v Mradicích	264
Mlýny v Slavětíně	265
Mlýny v Perštejně a okolí	268
CHOMUTOVSKO	269
Bílenecké mlýny	269
Mlýny v Málkově	270
O mlýně v Ahníkově	271
ČESKODUBSKO	272
Mlejnek Podhlavický	272
Mlýn v Dolánkách	274
JABLONECKO	275
Strnádkův mlýn	275
LITOMĚŘICKO	279
Mlýny v Úštěku a okolí	279
DĚČÍNSKO	287
Polní mlýn	287
Lesní mlýn	288
PODBOŘANSKO	289
Mlýny v Podbořanech a okolí	289
Mlýn v Brodech	290
Prameny a literatura	292

S TROŠKOU VYZNÁNÍ

Historie a vyprávění o vodních mlýnech a jejich mlynářích je nevyčerpatelnou studnicí poznání, poučení, zajímavostí a vděčností k tomu oboru lidské činnosti, který je téměř tak starý jako lidstvo samo. Vždyť tyto objekty a jejich obyvatelé se zapsali nesmazatelně do života našich obcí, samot a měst, ale i do dějin národa.

Mnohé z toho, pravda, zapomenuto, mnohé však ještě najdeme v kronikách, starých dokladech i záznamech, v knihách a rukopisech, ale i v paměti členů mlynářských rodin a rodů. Z toho bohatství však mnohé i nenávratně zmizelo.

A v mojí snaze, abych zachytil a našel o mlýnech a mlynářích, co ještě zůstalo, v tom mi velkou pomocí byli kronikáři. Byli to i pracovníci muzeí, pamětníci a členové mlynářských rodů. Pomocí mi byly i archivy a knihovny.

Psal jsem o mlýnech a mlynářích pro úctu a obdiv k nim, k jejich dílu, pro jejich práci a hrdinství v dobách pro naši zemi zlých. A bylo mi i smutno, když jsem si z jednoho dopisu přečetl: „Možná jste slyšel o mé snaze stavení mlýna zachránit, ale snaha, vřelý vztah k tomuto místu, ani chuť pracovat nestačí. Několik desítek let komunistického režimu zasáhlo moji rodinu tak, že jsme často neměli co jíst. Stavení za tu dobu zchátralo a v současné době jsou opravy otázkou značné částky peněz...“ Ano, ale ani na takové doby by se nemělo zapomínat.

Psal jsem i pro tu příjemnou a krásnou píseň klapotu kol vodních mlýnů, kterou jsem slyšel v rodném kraji při Radotínském potoce. Ano, v té písni byl hřejivý pocit domova a láska k němu, protože jsem ji slyšel od klukovských let probuzení až po podzimní léta života, i když tady už mlýny neklapou.

Ta píseň mě provázela, když jsem zaklepal u dveří kteréhokoliv mlýna a uvnitř poseděl u stolu v příjemném prostředí a poslouchal vyprávění lidí, kteří ještě dnes nesou tu štafetu mlýnského rodu a jeho pamětníků.

Ano, byl jsem rád, že dosud takoví lidé žijí a mlýnská tradice se jim stala jakousi krásnou povinností k těm předchozím, kteří ji po celá staletí tvořili, ale i vytvářeli pro nás všechny dar nejcennější – chléb náš vezdejší.

Jsem rád, že mi bylo pro to všechno umožněno nakladatelstvím Libri napsat a vydat vyprávění o historii vodních mlýnů a životě mlynářů. Za to díky!

J. K.

SLOVO NA ZÁVĚR

Slovo na rozloučenou se čtenáři souboru *Vodní mlýny v Čechách* bych začal větami z dopisu paní Švarcové z Kamenice nad Lipou, který jsem od ní k posledku obdržel: „Idylické časy starých českých mlýnů – jak je popisuje Sokol-Tůma se svými rozšafnými pány otci, veselou mlynářskou chasou s krajánky, patří nenávratně minulosti. Poslední významnou úlohu sehrály drobné české mlýny v minulé době hrozná války, kdy pomáhaly zahánět hlad. Ve mlýně se totiž vždycky vyšetřilo nějaké kilo mouky bez lístků...“

Pravda, patří minulosti, ale ne tak zcela. Přece jen tu a tam ještě ozve se jejich klapot, i když již jen spoře; jsou tu spíše místo kol k jejich pohonu turbíny. Pravda, jsou dnes už spíše raritami, ale přece jen melou. Důležité však je, i když většina již nemele, jsou tu ještě při potoku, rybníku či řece, snad na památku, pro rekreaci. Ano, jsou spíše už jen památníky na dobu minulou, možná idylicky krásnou, ale někdy hodně krutou... Vždyť mnozí z nás pamatují léta 2. světové války.

Ale neměli bychom zapomínat na jejich mlynáře, kteří nejen svou práci v mlýnici, ale svým jednáním, vědomostmi, charakterem i příkladem vytvářeli jakési specifické dějiny českého mlynářství, které byly a jsou neodmyslitelnou i významnou součástí dějin národních.

Vzpomeňme, že i mlynáři museli prožít svou těžkou dobu... Poznali to i „poslední mlynářští mohykáni“, píše dál paní Švarcová, „mnohé křivdy už přebolily. Vždyť tito ‚živnostníci‘ poctivě pracovali, mnozí za války riskovali životy, když pomáhali nejen obyvatelstvu v zásobování, ale i v odboji...“. A dodejme ještě, že naše mlýny daly národu nejednoho velkého syna, vždyť byly kolébkou velkého učitele národů J. A. Komenského, vůdčího politika a organizátora českého života F. L. Riegra, skladatele J. Myslivečka, humoristy I. Herrmanna a mnoha dalších.

A dodejme ještě, že křivdy přebolily, ale přesto zůstaly hluboko zakořeněny v myslích rodin českých mlynářů. Pravda, na bolest a ústrk se nezapomíná a ani by se nemělo zapomínat! To proto, aby se již takové časy nikdy nevrátily. Vždyť zapomínat, znamená být lhotejní.

A proto vznikl i soubor *Vodní mlýny v Čechách* o historii mlýnů, mlynářů a lidí kolem nich. To proto, aby natrvalo připomínal ty rozšafné, hrdé a krásné lidi – mlynáře. To tedy upřímně na závěr čtenářům.

J. K.

SE ZRNEM DO MLÝNA

Když bylo obilí dopraveno do mlýna, nemohlo se vždycky hned mlít, a tak mlynář určil, kdy bude ve mlýně volno. K mletí byl vyslán obyčejně člen rodiny majitele obilí, kterému se říkalo mleč. S mletím se začalo, když předešlý mleč ukončil, což bylo třeba i po půlnoci. Obsah násejek nosil se na koš čtyři až pětkrát, tak dlouho, až zůstalo z korce větel zbytků, které se zvaly otruby.

Když bylo semleto, šel mlynář k vantrokám a spustil stavidlo. To znamená, že zastavil tok vody na vodní kolo a mlýn zůstal stát po dobu, než se vybrala z moučnice mouka, kterou stárek měřil na větele a sypal do pytle. Větel byla prostorová míra a měřila o něco méně než 1/4 hektolitru. Z korce (necelý hektolitr) se namlelo podle jakosti obilí 5 až 5 ½ větele mouky a asi větel obrobů. Jakost mouky řídila se podle toho, jaké bylo obilí. Jaké obilí si kdo nasel, takové sklídl, vymlátil, ve mlýně semlel a podle toho vypadala i mouka. Když bylo žito se stoklasou (druh sveřepu – plevel), to ještě ušlo, koukol také nevodil. Ale kdo měl už v obilí luštěnec, to byl pak chleba jako viks. Na rozdíl od dneška nepokazil pořádný hospodář mouku nikomu jinému než sobě.

Obilí tehdy nebylo stejně tak čisté jako nyní, ježto se jen válo a čistilo na žouberně – to byl přenosný truhlík na čištění obilí. Obilí se sypalo do truhlíku a odtud šlo na široké šikmé síto, kterým zadina propadla. Poloha tohoto síta se mohla měnit; čím šikmější, tím bylo více zadiny a tím obilí bylo čistší.

Obilí se začalo mlít takzvaným špicováním. Bylo to zařízení na otloukání špiček u zrní. Otloučené, špiček zbavené zrní padalo do násejek. Z násejek se otloučené zrní sypalo na fukar, v němž se proudem vhněného vzduchu oddělovaly otlučky a prach od zrní. Zrní z fukaru padalo zase do násejek a potom se již nosilo na koš k vlastnímu mletí. Otlučky se přisypaly do pytle k otrubám. Odměnou mlynáře byl dvanáctý díl obilí, které si odebral před započatím špicování a sypal je do truhlíku. Obilí toto zvalo se „měřičné“ nebo „vejmělný“. Stárek pak obdržel od mleče od každého korce obilí 10 krejcarů spropitného. Když byl stárek na větším mlýně, kde bylo více mlýnských složení, to znamená, kde proud vody byl tak silný, že mlýnské kolo utáhlo třeba tři mlecí soupravy zvané složení a kde mohlo tudíž mleti tolik mlečů, kolik bylo složení, přišel si na větší peníze. Kdo byl šetrný, zašetřil si tolik, že si časem mohl zařídit ve městě krupařství. Jedním takovým krupařem byl v Náchodě Maryška, který původně stárkoval ve mlýně pod Rýzmburkem.

PODDANSKÝ ŘÁD MĚSTA POLIČKY

V Řádě poddanském města Poličky roku 1719 se v kapitole 29 praví:

Mlynáři povinni býti mají jednostejně řemeslem svým, jak možným, tak potřebným, spravedlivě sloužiti; předně a nejprve osobám v povinnostech postaveným, pekařům i jiným všem měšťanům, i také následovně poddaným, obzvláště kdyby nedostatek vody se vynacházel, jak nyní toho zakoušíme, mají nejdříve domácí odbývati býti, potom přespšní. Měřičného více než náleží nepřijímejte a mouky po korci 5 věrtel, otrubů 1 věrtel ze mlýna povinni jste dávati. Ti, kteří přísahu vykonali, vědí jak se chovati a duši své neubližovati; kteří pak ještě závazek nemají, má se jim také vydati, tak aby podle něho se chovali, jinakě kdo proti svědomí a přísaze činí, Bohu i světu v pokutu upadá.

KAREL VONDRA – TYP ČESKÉHO MLYNÁŘE

I když nás již víc než dvě desítky let vzdalují od smrti mlynáře Karla Vondry z města Vamberka, narozeného 7. 6. 1910, přece jen vzpomínky na jeho život a činnost nezastaraly a jsou především občanům Vamberka a okolí stále živé. Ano, Karel Vondra byl vzácný typ českého mlynáře, poctivého člověka, vlastence a lidumila, který za 2. světové války svojí neokázalou snahou a pomocí se zapsal pevně a nesmazatelně do srdcí tamních lidí. Za války podporoval potřebné moukou, a tím je vlastně zachránil od hladu. Ano, v té těžké době se mnohým stal nezištným pomocníkem jejich rodin a pomáhal k přežití plných 6 let okupace.

Mlynář Karel Vondra z mlýna v Pekle byl jedním z těch neokázalých hrdinů, kteří svoji činnost záslužnou pokládali za samozřejmou a přece byla pro občany tolik důležitou občanskou pomocí. Ve vamberské městské kronice roku 1945 se na straně 143 pod datem 2. června dočteme o aktu vděčnosti, kdy občané z Vamberka s hudbou přišli zahrát a poděkovat svému mlynáři Karlu Vondrovi „za pomoc z hladu“. A na závěr je uvedeno, že dobrých skutků Karla Vondry nebude zapomenuto. Tolik tedy o mlynáři a vzácném člověku Karlu Vondrovi z Vamberka; nemůže být zapomenuto, neboť v paměti tamních lidí zůstanou natrvalo jeho činy.

Karel Vondra, mlynář z Vamberka